

Зоряна Височан,

аспірант,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Zorjana Vysochan,

Postgraduate,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)

УДК 37.011.33

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ КАРПАТСЬКОГО ПОЛІКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА

FORMATION OF SPEECH INDIVIDUALITY IN THE CARPATHIAN POLY CULTURAL ENVIRONMENT

Стаття присвячена проблемі формування мовленнєвої особистості. Висвітлюються основні аспекти навчання рідної мови та аналізується проблема комунікативного підходу який сприяє формуванню мовної особистості.

Проаналізовано поняття «особистість», «мовленнєва особистість», розкрито вплив та значення середовища на формування мовленнєвої особистості.

Ключові слова: особистість, мовленнєва особистість, полікультурне середовище.

The article devoted to the problem of forming speech individuality. Highlights the main aspects of native language learning and the problem of communicative approach that helps to form speech individuality of primary The notion of «individuality», «speech individuality», reveals the influence and importance of the environment for the formation speech individuality.

Key words: speech personality, language speech personality, polycultural environment.

Стаття посвящена проблеме формирования речевой личности. Освещаются основные аспекты обучения родному языку, и анализируется проблема коммуникативного подхода, который способствует формированию языковой личности. Проанализировано понятие «личность», «речевая личность», раскрыто влияние и значение среды на формирование речевой личности.

Ключевые слова: личность, речевая личность, поликультурная среда.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Мовна освіта в Україні передбачає удосконалення технології навчального процесу, наближення його до вимог сучасного суспільства, яке потребує високоосвічених, інтелектуально розвинених і відданих своїй державі громадян, людей, що легко і вільно можуть спілкуватися між собою, утверджуючи статус української мови як державної і рідної. Слід зауважити, що загальна ситуація в галузі мовної освіти громадян України характеризується взаємодією трьох пов'язаних між собою тенденцій: перша полягає у соціально-політичній необхідності опанування кожним громадянином України, до якої б національності він не належав, української державної мови; друга передбачає необхідність в одних випадках відновлення, а в інших започаткування вивчення в школах мов тих національних спільнот, які проживають в Україні; третя тенденція стосується вивчення іноземних мов без знань яких важко увійти в співдружність інших країн.

Формування мовної особистості передбачає репродукування рідного мовлення, виявляє знання мови, мовне чуття й уміння користуватись словам. Учні повинні розуміти, що мова розвиває мислення, а мовленнєва діяльність тренує розум людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання мовної культури завжди було предметом дослідження у першу чергу мовознавців (В. В. Виноградова, І. І. Огієнка, О. О. Потебні), які розглядали мову в системному аспекті. Тільки в останні роки фахівці в галузі мовознавства Н.Д. Бабич, В.М. Князев, М. І. Мельник, Н.Р. Нижник, І.М. Плотницька, П.О. Редін, Т.П. Рукас, С. П. Шумовицька виділили культуру мовлення як складову культури особистості, указали на необхідність визначення оптимальної мовленнєвої поведінки в певній ситуації та звернули увагу на важливість культури мовлення у професійно-кваліфікаційній характеристиці фахівців будь-якого профілю.

В.М. Русанівський, Н.Б. Крилова, А.П. Коваль присвятили свої роботи культурі ділового спілкування. Вони доводять, що досконале володіння культурою мовлення гарантує спеціалістові будь-якого фаху відчутний успіх у професійно-ділових відносинах. Питання формування особистості, і зокрема україномовної, досліджували Л.М. Паламар, Л.І. Мацько, М.І. Пентиліук, О.М. Семенов. Мовознавці Ф.І. Буслаєв, О.О. Потебня, А.О. Білецький розглядали мову як відображення культури особистості.

Метою статті є розкриття змісту формування мовленнєвої особистості в умовах гірського середовища.

Виклад основного матеріалу та аналіз отриманих наукових результатів. Мова відображає і зберігає в собі цілісний культурно-історичний шлях народу, зміст і дух його життя, народну мораль, етику й естетику побуту, міжлюдські стосунки. Саме тому мовна освіта і мовне виховання кожної окремої особистості і певного колективу мають стати пріоритетними в їхній життєдіяльності. Українська мова в галузі освіти повинна реалізовуватися: по-перше, як мова навчання, по-друге, як навчальний предмет, по-третє, як засіб комунікації, по-четверте, як засіб розвитку і саморозвитку й утвердження в навколишньому суспільному середовищі.

Культура мовлення як складова загальної культури особистості є одним із найважливіших показників цивілізованості суспільства. Процес опанування мови та її культури пов'язаний зі здобуттям навичок правильно розмовляти й писати, точно висловлювати свою думку, активно використовувати мовні знання, грамотно застосовувати їх. Досконале володіння мовою стає важливим компонентом загальної культури особистості, сприяє грамотній підготовці фахівців у різних сферах, оскільки саме творче використання засобів мовлення повною мірою виявляє професійні обдарування особистості, сприяє її самотворенню та самовираженню.

Аналізуючи сучасну теорію і практику мовленнєвої підготовки фахівців у різних сферах сучасного життя, можна стверджувати, що ще недостатньо вивчено та розроблено теоретичні засади формування мовленнєвої компетентності особистості. Існує нагальна потреба опрацювання і поширення результатів відповідних досліджень і досвіду з цього напрямку в просвітницькій діяльності. Закономірно, що в цій ситуації необхідним є пошук нових рішень у царині мовленнєвої культури особистості, вдосконалення механізмів, які регулюють якість її мовленнєвої діяльності [1, с. 124].

Проаналізуємо поняття «особистість». Як зазначає В. Давидова, поняття «особистість» охоплює два різні аспекти явища: особистість як продукт суспільного розвитку та особистість як активний учасник трудової та пізнавальної діяльності.

У тріаді «особистість – мова – культура» насамперед головною є людина, яка водночас є мовною і культурною особистістю: мова і культура зустрічаються і взаємодіють у людині.

На сучасному етапі розвитку суспільства відбувається зміна освітньої парадигми – «від людини освіченої до людини творчої» (В.С. Біблер), активізуючи впровадження творчого підходу у всіх сферах життєдіяльності [2].

У теорії творчості проблема формування творчої особистості розглядається у різних аспектах: творчих якостей особистості, її творчого потенціалу, творчої обдарованості, творчих здібностей, творчої діяльності, креативності та інших.

С.О. Сисоева трактує творчу особистість як таку, що внаслідок впливу зовнішніх чинників набула необхідні у процесі актуалізації творчого потенціалу додаткові творчі якості, котрі сприяють досягненню високих результатів в одному чи кількох видах творчої діяльності. Вчена вважає, що «творча особистість – це, з одного боку, суб'єкт творчих соціальних відносин і свідомої творчої діяльності, а, з іншого – причина творчої діяльності та соціально-творчих значущих дій, що здійснюються в певному соціальному середовищі» [9, с. 43].

У своєму дослідженні ми прагнули розмежувати поняття «мовна особистість» і «мовленнєва особистість». Витоки цього знаходимо ще у працях О.О. Леонтьєва, який уважав, що мовна особистість співвідноситься з мовою як предметом, а мовленнєва особистість – з мовою як здатністю [7].

В.В. Красних пропонує розглядати мовленнєву особистість, орієнтуючись на мовленнєву діяльність цієї мовної особистості. Відтак, В.В. Красних зазначає:

- «мовець» – особистість, однією з видів діяльності якої виступає мовленнєва діяльність, що охоплює як процес породження, так і процес сприйняття мовленнєвих повідомлень;
- «мовна особистість» – особистість, яка виявляє себе через мовленнєву діяльність, володіючи певною сукупністю знань й уявлень;
- «мовленнєва особистість» – особистість, яка реалізує себе в комунікації, обираючи ту чи ту тактику і стратегію спілкування, використовуючи той чи той репертуар засобів (як власне лінгвістичних, так і позалінгвальних);
- «комунікативна особистість» – конкретний учасник конкретного комунікативного акту, реально дієвий у реальній комунікації [6, с. 171].

На твердження В.В. Красних, таке розмежування потрібне швидше задля теоретичного осмислення проблеми, адже кожна людина, як «мовець», у будь-який момент своєї мовленнєвої діяльності виступає одночасно у трьох іпостасях: як «мовна особистість», «мовленнєва особистість» і «комунікативна особистість».

Зауважимо, що шляхи формування мовної особистості вже сьогодні закладено в низку концепцій розбудови мовної освіти в Україні такими вченими, як Н. Бондаренко, І. Гудзик, Л. Мацько, С. Єрмоленко та ін.

У формування мовленнєвої особистості важливу роль відіграє середовище що їх оточує. Під полікультурним середовищем гірського регіону ми розуміємо сукупність умов життєдіяльності людини, які визначені взаємодією в одному комплексі (територіальному, інституційному, тимчасовому) культур (етнічних, релігійних, вікових тощо).

У контексті полікультурного середовища актуальним є питання про культурну ідентичність особистості. Культурна ідентичність розглядається вами як відповідність особистісних якостей певним якостям окремої культури, зокрема гуцульської. Ідентичність особистості визначається певним набором характеристик, до яких

належать: етнічне та національне походження, конфесіональна приналежність, мова, наслідування традиціям, фізичний, інтелектуальний та емоційний розвиток [4].

Щодо взаємодії особистості з культурою, то, по-перше, особистість засвоює культуру, будучи об'єктом культурного впливу; по-друге, – особистість функціонує в культурному середовищі як носій і виразник культурних цінностей; по-третє, – створює культуру як суб'єкт культурної творчості (М. Боритько) [3]. У свою чергу, вчені називають можливі варіанти взаємовідношень із середовищем, що визначаються культурною парадигмою: прагнення використовувати можливості середовища, домогтися гармонії із середовищем, захиститися від впливу середовища.

Основне значення середовища полягає саме у підтримці комунікативних умов, забезпеченні узгодженості дій і взаєморозуміння людей які живуть у гірському регіоні.

М.Р. Львов визначає мовну особистість як «людину, яка готова до мовленнєвих дій, створення і розуміння мовленнєвих творів» [8]. На погляд ученого, структуру мовної особистості складають мовні здібності, готовності до здійснення мовленнєвих вчинків різної складності (за видами мовленнєвої діяльності, рівнями мови). Лінгводидактична структура мовної особистості, за М.Р. Львовим, представлена таким чином: 1) здібності й готовності у видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо); 2) здібності й готовності на рівнях мови (на рівні фонетики, лексики, граматики); 3) ступені володіння відповідним компонентом певного рівня (мовна особистість виступає як носій мови, мовної свідомості, мовної здібності, механізмів внутрішнього й зовнішнього мовлення [8]).

Українська мовна особистість, на думку В.І. Кононенка, відрізняється від мовної особистості іншого етносу не тільки знаннями, вміннями й навичками, потрібними для користування рідною мовою, а й тим лінгвокультурологічним, психолінгвістичним компонентом, що засвоюється носієм мови як природний продукт, – обов'язковим фоновим знанням. [5, с.21]. Основою визначення мовної особистості, за твердженням ученого, є її достатньо повне володіння рідною мовою на всіх ярусах мовного континууму – лексичному, фразеологічному, фонематичному, словотвірному, морфолого-синтаксичному [5, с.31]. У руслі дослідження слугує на увагу погляд В.І. Кононенка щодо чинників, що впливають на формування мовної особистості. За словами вченого, на формування мовної особистості так чи так впливають етнічно-регіональні особливості, місцеві традиції, звичаї, обряди, що не можуть не позначатися на мовленнєвій практиці, отож, опосередковано і на психолінгвістичній парадигмі особистості. Проте ці передусім етнокультурологічні відмінності не можуть змінити статусу основної домінанти мовної особистості – зокрема націленості на сучасну літературну мову з її нормами, з її орієнтацією на загальноукраїнський мовленнєвий стандарт, а тому мовно-регіональні, діалектні вияви лише збагачують, а не руйнують загальнонаціональну мовну особистість [5, с.34].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, формування мовленнєвої особистості передбачає репродукування рідного мовлення, виявляє знання мови, мовне чуття й уміння користуватись словом. Полікультурне мовленнєве середовище гірського регіону є одним із провідних стимульованих факторів впливу на розвиток особистості.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в удосконаленні змісту навчання мовленнєвої комунікації фахівців у різних сферах сучасного життя.

1. Абрамович С. Д. Мовленнєва комунікація: підручник / С.Д. Абрамович, М.Ю. Чікарькова. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 252 с.
2. Библер В.С. Мышление как творчество. Введение в логику мысленного диалога / В.С. Библер. – М., 1975. – 399с.
3. Боритько Н. М. В пространствоспитательной деятельности : Монографія / Н.М. Боритько. – Волгоград, 2001. – С.78
4. Заслуженюк В. С. Формування в школярів культури міжнаціонального спілкування [Текст] / В. С. Заслуженюк, В.В. Прискар // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 2. – С. 66-74.
5. Кононенко В.І. Рідне слово / В. І. Кононенко. – К. : Богдана, 2001. – 305 с.
6. Красных В.В. Некоторые базовые понятия психолінгвокультурологии (в развитии идей В.Н. Телия) // Язык, сознание, коммуникация. – 2014. – № 50. – С. 167–175.
7. Леонтьев А.А. Язык, речь, речевая деятельность / А.А. Леонтьев. – М. : Просвещение, 1969. – 214 с.
8. Львов М.Р. Основы теории речи: учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. / М.Р. Львов. – М. : Издат. центр Академия, 2000. – 248 с.
9. Сисоева С.О. Педагогічна творчість : Монографія / С.О.Сисоева. – Х., К.: Книжкове вид-во «Каравела», 1998. – 150 с.